

פרשת בלק

הליכות עולם לו

(חבקוק ג' ו')

לעילוי נשמת ר' יהודה לוי ז"ל

זמן ר"ת	צאת השבת	חלקת נרות	לוח אור החיים
21:21	20:25	19:34*	י-ם
21:18	20:23	19:31	ת"א
21:22	20:26	19:35	חיפה
21:18	20:22	19:31	ב"ש

* לנוהגים 40 דק': 19:14

פי האתון ופינו

שכן לא יתכן שינתן באדם כח עליון, אשר מטרתו להתעסק בדברים בהם מתעסקים בעלי החיים.

והנה פעם אחת בהיסטוריה היה שבעל חי דיבר בשפת האדם, ומה הוא מדבר, למה נתת לי מכות, או שכחת את ההנאות שהיה לך ממני, דהיינו דבורי התרעמות ונטירה על מעשיו של בלעם, אבל האמת היא שהיה לו לדבר בדברי תורה, במצוות, בכניעה לה' ואהבה לה', וזה מה שרצה הזוהר מהאתון אם כבר נתנו לך פה לדבר, היית שואלת במושכלות איך עובדים את ה' איך מתקרבים אליו, ולא על המכות שכבר קיבלת ואינם, ואת רק מחפשת להתרעם עליהם, שבשביל זה נברא הדבור. ולכן הוא מגנה את האתון ומסיק שלא יצמח טובה ותועלת מדבורם של בעלי החיים, רק מדבורם של בני האדם.

אבל כל זה כאשר האדם באמת הוא משתמש בשונה מן החיות, שרוב ככל עיסוקם הוא במאכליהם, וזה כל חייהם, אך אם הוא משתמש כמותם, והיינו כאשר האדם מנצל את כח דבורו לדבר על מה שהחיות עושות, הרי הוא גרוע ובזוי מהם, שכן החיות אוכלות אבל אינם מדברות על אוכל, ואילו אנחנו שניתן לנו כח הדבור אוכלים ומדברים על האוכל, כמה הוא טעים והיכן ניתן להשיגו, ומה אני רוצה לאכול, ואיזה אוכל אני אוהב, וכן הלאה ומחברים אפילו ספרים שלמים על זה. אז הרי הוא יותר גרוע מהם, ובמה כוחו יפה על החיות, וכל זה באוכל, ואם ח"ו מדבר על כל מיני תאוות ושאיפות גשמיות, שאין אותם לבעלי החיות אפילו לא במעשיהם, בודאי שהוא לוקח את הקודש ומחלל אותו עד עפר.

וכבר ידוע מדברי מהרח"ו שמנת הדבור של האדם קצובה בענייני העולם הזה, וכאשר ימלא אותה סאה יאלם פיו, ואילו בשאר הדברים בהם אנו דומים לבעלי החיים, כראיה ושמיעה והילוך ושאר הפעולות לא מענו הגבלה לאדם כמה יתעסק בהם בעולם הזה, [כמובן שהאדם צריך לנתב את מעשיו ואת כל כוחותיו לקיום התורה והמצוות, אך לא שמענו שיש מסכה לאחד מכוחות האדם חוץ מן הדבור], והענין הוא כאמור שבשאר הדברים האדם נדמה בהם לבהמה, אבל בדבור האדם שונה מן בהמה, ועצם היותו אדם מגביל את דבורו, שכן דברי קודש אין להם גבול, אבל לדברי חולין יש גבול כמה אפשר לדבר, ובלי גבול כבר אינו אדם אלא הוא ממש בהמה ויותר גרוע שכן הוא מדבר על הבהמיות שלו ועושה מזה ענין, והחמור לפחות לא מדבר על החומריות. ויתכן שזה בעצם הסיבה שהקב"ה נתן לאדם את כח הדבור ולא לבהמה, שלאדם הדבור זהו תכליתו, שכיון שנתן לו להתעסק במושכלות העליונים, יש לו על מה לדבר, אבל בהמה שכל עיסוקה בדברי הגשמיות וזה תכליתה בעולם, לא ראוי לה גם לדבר על זה, ולכן לא ניתן לה כח הדבור כי אין לה מה לעשות עימו, ואתונו של בלעם תוכיח זאת.

אחים יקרים, למדנו מוסר השכל גדול, על מה צריכים אנו להוציא את דיבורנו, שמי שבולם פיו בעניני העולם, ומדבר בעניני הרוחניות, שונה מן האתון של בלעם, והוא באמת האדם.

בפרשתנו אנו קוראים על דבר מופלא, אחד מפלאי הבריאה, שנברא בערב שבת בין השמשות, בלעם הולך אל בלק לקלל את ישראל, והקב"ה שולח לו מלאך של רחמים לעצור אותו שלא יאבד את עולמו, המלאך בדמות מלאך כמובן שאינו נראה לבני אדם, אך נראה לבעלי חיים, ולכן האתון רואה אותו וחרבו שלופה בידו, ויראה מפניו להתקדם, ובלית ברירה רובצת במקומה, ובלעם מכה אותה מפני שאינו מבין מדוע היא עוצרת, וכך זה חוזר על עצמו שלושה פעמים, והנה בפעם השלישית ה' פותח את פי האתון, והיא אומרת לבלעם (כ"ב כ"ח) מַה עֲשִׂיתִי לָךְ פִּי הַפִּיתָנִי זֶה שֶׁלֵּשׁ רַגְלִים. בלעם איננו מתרגש מן החזיון הנפלא שאתון מדברת והוא משיב לשאלתה על מה היכה אותה, והאתון הקשתה עליו (שם ל') הֲלוֹא אֲנִי אֶתְנֶה אֶשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי מְעוֹדָךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה הִסְכַּן הַסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ פֶּה, ומשיב על בלעם שהאמת שלא, ומכאן ואילך ה' מגלה את עיני בלעם והוא רואה את המלאך בעצמו, ומנהל איתו שיחה, ויותר איננו שומעים את האתון, ורבותינו אומרים שהמלאך המית את האתון.

והנה בעוד שאנו מתלהבים מן הרעיון, שה' פתח את פי האתון, הזוהר הקדוש (ח"ג דף רי ע"א) מנפץ לנו את הדמיון, שכאשר הוא כותב את הלקחים שאפשר ללמוד מבלעם והאתון, הוא מוסיף ולמדנו שאין כח בבהמות שתשרה עליהם רוח אחרת, שאם יאמרו בני האדם אם הבהמות היו מדברות כמה דעות שלימות יוציאו לעולם [ובמילים אחרות כמה יתרמו להתפתחות העולם], נאמר לו צא ולמד מאתונו של בלעם שה' פתח את פיו, ותראה מה הוא דיבר. עכ"ל. ולכאורה אינו מובן מה רוצים מן האתון, הרי היא קיבלה מכות, וכאשר ה' פותח את פיה לעומת אדונה המכה אותה, מה מצפים ממנה שתאמר, הלא גם האדם שמכים אותו הוא צועק על מכהו מדוע זה הכייתי.

ואולם בכדי להבין מה הטענה על האתון, צריכים אנו להבין מה מטרת הדבור שנתן ה' באדם, והנה כבר הקדמנו בשבוע שעבר באריכות שעליונותו של האדם על כל בעלי החיים הוא בדבורו, וכמו שנאמר בתורה (בראשית ב' ז') וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ טָהָה, ויתרגם אונקלוס לרוח ממללא, דהיינו לרוח המדברת בפיו. [ויש שהקשו הלא מצאנו שגם החיות מדברות, וכמו שמסופר בכל מיני מדרשים שיש דבור בין החיות, וכמו כן נאמר אצל ריב"ז (סוכה כ"ח).] שהיה יודע שיחת דקלים ומשמע שאפילו העצים מדברים. אבל האמת היא שאין הדבור ההוא כמו שאנו בני האדם מדברים אלא הוא מין סימנים ביניהם ובעיקר לברוח מסכנה או בעניני מאכל, והראיה שאינם יכולים לנהל שיחה ארוכה ולקבוע דברים ומעשים שיעשו ביחד. ויש עופות שדרך מעשיהם נתן הקב"ה סימנים לבני האדם מה יתרחש בעולם, וכעין זה פירש הרמ"ה בסנהדרין (ק"ח:; ד"ה אורשינא ע"ש).

וכבר ביארנו שמטרת הדבור הוא לדבר דבורים קדושים בעסק התורה המקיימים את העולם כולו, או לדבר בשבח והודאה לבורא עולם וכיוצא בהם, ולנצל את כח דבורו להרבות שלום בעולם, להגיע לאהבת ה' ליראת ה', לדביקות בה', שהן מטרות עליונות שלשמן נברא האדם, ובדבור שנתחד בו הוא משיגם.

הליכות והלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הליכות לערב שבת (המשך, הדלקת נרות)

ע"ט. אם רואה אדם שאשתו מאחרת להדליק נרות שבת, ועלולה להכנס בספק חילול שבת, צריך להזכירה ולצוותה על הדלקת נרות שבת, והיא משנה מפורשת בשבת (ל"ד), עשרתם עירבתם הדליקו את הנר [ומבואר במפרשים שהדליקו את הנר אינה בלשון שאלה אלא בלשון ציווי, שאם רואה שלא הדליקה יזרזה להדליק], אך כבר אמרו רבותינו (ש"ס) שדברים אלו צריך לומר לנשים בנחת כדי שיקבלו ממנו, וכ"ש הדלקת הנר שהוא ציווי ולא שאלה שיותר צריך להזהר בציווי לאומרו בנחת כדי שיקבלו ממנו, [ולפי פירוש המהרש"א בשבת (כ"ג): זה כונת הגמרא הרגיל בנר, דהיינו שהבעל אינו "זהיר" בנר שכן אינו מדליק אבל הוא "רגיל" דהיינו מרגיל את אשתו, ע"ש]. ואם הבעל רואה שאשתו מתאחרת, מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות ולא ישגיח בקטטת אשתו (משנ"ב סי' רס"ב ס"ק י"א). [אך מצידו לא יעשה מזה ויכוח, שעיקר טעם הדלקת נרות שבת משום שלום ביתו, ואיך יתכן לעשות מריבה על הנרות שנועדו לעשות שלום, אלא ידליק בשלוה, ולאחר מכן יפייס אותה שהוא מצטער אך מה יעשה שהשבת כמעט ונכנסה, ויאמר לה שקיים את המצוה בשליחותה, והוא זיכה אותה במצוה זו ומעלה עליה הכתוב כאילו היא עשאתה, ואם הזמן מאפשר עדיף שיאמר לה כן קודם שידליק להפיס דעתה].

פב. ודעת מרן הגר"ץ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"ב פי"ח תשובה ג' ובביאורים) שהנכון לספרדים לנהוג כדעת השו"ע, אלא שבכל זאת אשה שנהגה להדליק ואח"כ לברך יכולה להמשיך במנהגה, וכ"ש מי שנהגה לברך קודם שלא תשנה מנהגה, וכן מי שלא היה לה מנהג תעשה כדברי השו"ע. ואולם דעת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל שכל הנשים הספרדיות צריכות לברך ולאחר מכן להדליק, ואפילו מי שנהגה אחרת (וכמו שהאריך בדיון זה בספרו הגדול יבי"א ח"ב סי' ט"ו). ועל פי דבריו אלה כן הוא המנהג כיום אצל רוב ככל הספרדים לברך ואח"כ להדליק. [ויש שחוששים שלא לשנות מן המנהג, אבל לענ"ד אינו נכון, האחד מפני שהמנהג אצל הספרדים בטעות יסודו, ומדוע להחזיק בו. ועוד, שכל אחד יכול להחמיר על מה שנהגו הוריו או עדותו, שהרי בני אשכנז נהגו להקל בסרכות הריאה, האם מפני כך יהיה אסור להם להחמיר כדעת הספרדים ולאכול חלק בלבד בלא סרכות, וכמו שכיום רובם נוהגים, וא"כ גם בנידון הדלקת הנרות שלדעת השו"ע הנכון לברך ואח"כ להדליק, ממילא גם מי שנהג להיפך ואפילו שנאמר שיש לו על מה לסמוך, מ"מ אם רוצה להחמיר בודאי שיכול לשנות מנהגו ולנהוג בדרך טובה יותר. ואולם לאשכנזים הנוהגים כהסוברים שמקבלת שבת בברכה, להם תהיה בעיה לשנות, שכלל צד יש קולא, שאם יברכו קודם הרי יש חשש בהדלקה מפני קבלת שבת, ואם ידליקו קודם יש חשש לברכה לבטלה, ואמנם גם להם כיון שרוב ככל הפוסקים אינם סוברים שמקבלים שבת בברכה, וכן מסתבר שלא יתקנו לנו רבותינו מצוה שיש בה משול של חילול שבת, אם ירצו ויכולו לשנות מנהגם, וכן עשו מעשה כמה מחכמיהם (עיין בשו"ת יבי"א ח"ט סי' כ"ד, ובחזו"ע ח"א עמ' קע"ה אות ד') וכבר האריך והרחיב בכל זה הראש"ל הגר"ץ יוסף שליט"א בספר ילקוט יוסף (שבת א' כרך ב' בקונטרס אחרון)].

פג. זמן הדלקת הנרות מבואר בגמרא (שבת כ"ג): שיהיה קודם השקיעה, אך לא בעוד שהיום גדול, ומנהג העולם להדליק עשרים דקות לפני השקיעה, ויש שכתבו שמנהג ירושלים להדליק ארבעים דקות לפני השקיעה אך אין לזה מקור (כמבואר במישור בשו"ת יבי"א ח"ה סי' כ"א), ומנהג הבא"ח בכיתו להדליק חצי שעה קודם שקיעת החמה (כמבואר בבא"ח שם אות ז'), ואשרי המקדימים להדליק רק ישימו לב שלא ידליקו קודם פלג המנחה, שאז לא יצאו ידי חובה כלל. ואם מדליקים חצי שעה קודם השקיעה ניכר שהוא מדליק לכבוד שבת ואינו חייב לקבל שבת, אך אם מדליקים קודם לכן, חייב לקבל שבת שאז יהיה ניכר שהוא לכבוד שבת. [ויש לדון כיום שלא נוהגים כלל להדליק נרות רק לכבוד שבת ובודאי לא בפמוטים, שאז ניכר שהוא רק לכבוד שבת, וא"כ אפשר שאפילו אם מדליק בפלג המנחה אינו חייב לקבל על עצמו שבת. אולם ראיתי לאמי שתחיה שמדליקה נרות לכבוד הצדיקים, וכן לכבוד ראש חודש, ואת כולם היא מדליקה על הפמוטים של שבת, שהם מונחים בקביעות וכמעט בכל לילה היא מדליקתם וכמוהו בודאי נהוגות עדיין נשים רבות מהדור הקודם, ולהם בודאי שלא ניכר שזה לכבוד שבת אלא א"כ יקבלו עליהם את השבת].

פד. אשה שרגילה להתפלל מנחה בכל יום, תתפלל תחילה מנחה ורק לאחר מכן תדליק נרות שבת (משנ"ב סי' רס"ג ס"ק מ"א), ואם הדליקה נרות ועוד לא התפללה מנחה, יש אומרים שתתפלל ערבית שתיים, ועדיף לה לעשות כן מאשר להכנס בספק חילול שבת ח"ו בהדלקת הנרות (משנ"ב שם), ויש אומרים שאף על פי כן יכולה להתפלל מנחה, ואפילו אם קיבלה עליה שבת בהדלקת הנרות (חזו"ע ח"א עמ' קצ"ז). [יש לחלק בין קבלת שבת בהדלקת הנרות שנעשית ביחיד, לבין קבלת שבת בבית הכנסת שרבים קבלוה, ע"ש. ומ"מ עדיף שתתנה (כמבואר ברמ"א שם) שאינה מקבלת שבת בהדלקה ואז תוכל להתפלל לכל הדעות].

פה. לדעת רוב ככל הראשונים מצות הדלקת נרות שבת הינה ככל המצוות, שקודם מברך ואח"כ מקיים את המצוה, דהיינו שקודם מברך ואח"כ מדליק, וכן דעת מרן השו"ע (סי' רס"ג סעי' ה' ו'). ואולם יש הסוברים שמקבל על עצמו שבת בהדלקת הנרות, ועל פי זה נהגו קצת נשים שאחר הדלקת הנרות אינן מכבות את הפתילה [בזמנינו גפרור או נר] שממנה הדליקה (שו"ע שם סעי' י' לדעת בה"ג). ויש הסוברים שמקבלת שבת בברכה, ולכן קודם תדליק ובכדי שתהא הברכה עוברת לעשיה, דהיינו קודמת לעשיה, הן מכסות את עיניהן ומברכות ורק לאחר הברכה פוקחות עיניהן ונהגות מן הנר, וזה נקרא לדעתם עובר לעשיה (הרמ"א בהגה שם סעי' ה'). וכן הוא מנהג האשכנזים גם כיום, ומנהג הספרדים בהרבה מקומות היה כדעת השו"ע לברך ורק לאחר מכן להדליק, ובחלק מהמקומות נהגו הספרדים כמנהג האשכנזים, ובפרט בדורות האחרונים (כמבואר בבא"ח ש"ש נח אות ח'). [ומה שכתב ליתן טעם ע"פ הסוד, לא להקדמת הדלקה